

Vabariigi Valitsuse määruse
„Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala moodustamine ja kaitse-eeskiri” eelnõu
SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse (*edaspidi* LKS) § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Eelnõukohase määrusega uuendatakse olemasoleva vana kaitsekorraga kaitseala kaitsekorda, määratakse tsoneering, täiendatakse kaitse-eesmärke, täpsustatakse ala piire, moodustatakse Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala (*edaspidi kaitseala*) ja kehtestatakse uus kaitse-eeskiri.

Kaitseala asub Pärnu maakonnas Põhja-Pärnumaa vallas Kurgja külas.

Kaitseala territoorium on olnud osaliselt kaitse all alates 25. veebruarist 1959. a, kui Vändra Rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee otsusega nr 32 „Looduskaitse objektide kinnitamisest“ võeti kaitse alla Kurgja-Linnutaja talu maa-ala. 1964. aastal moodustati Pärnu Rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee 5. veebruari otsusega nr 26 samale alale riikliku tähtsusega maastikuline keeluala.

Vastavalt looduskaitseseaduse § 91 lõikele 1 kehtivad enne selle seaduse jõustumist kaitse alla võetud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitseks kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord seni, kuni looduskaitseseaduse alusel kehtestatakse uued kaitse-eeskirjad. Seega ei võeta määrusega kaitse alla uut ala, vaid kinnitatakse kaitse all olevale alale kehtivate õigusaktide kohane kaitsekord.

Eelnõukohase määrusega kehtestatakse looduskaitseseaduse § 13 lõike 1 alusel olemasoleva vana ehk uuendamata kaitsekorraga alale LKS-ile vastav kaitse-eeskiri, määratakse tsoneering, täiendatakse kaitse-eesmärke, täpsustatakse ala piire ja muudetakse kaitstava loodusobjekti tüüp maastikukaitsealaks. Kaitseala hõlmab endiseid C. R. Jakobsonile kuulunud talumaid ja omab peamiselt kultuuriloolist tähtsust. Kaitseala kaitse-eesmärk on maastikuterviku (talahooneid ümbritsevate metsakoosluste ja pinnamoe) ning C.R. Jakobsonile kuulunud talumaadel pargi ja Jakobsonide perekonna matmispaiga ning üksikobjektide kaitse, säilitamine ja tutvustamine ning metsaökosüsteemide, ohustatud liikide ning nende elupaikade soodsa seisundi säilitamine, kaitse ja taastamine. Kaitseala eesmärk on väärtustada lisaks pärandkultuurile ka pinnavormide ja maastikuilme säilimist, kaitsta seal leiduvaid kaitsealuseid looma- ja taimeliike ning säilitada metsakoosluste elustiku mitmekesisust.

Määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti looduskaitse planeerimise osakonna vanemspetsialist Kirsi Loide (tel 447 7375, e-post kirsi.loide@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti looduskaitse planeerimise osakonna juhtivspetsialist Nele Saluveer (tel 447 7386, e-post nele.saluveer@keskkonnaamet.ee), eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti õigusosakonna jurist Kristiin Jääger (tel 680 7424; e-post: kristiin.jaager@keskkonnaamet.ee) ja SA Keskkonnaõiguse Keskuse jurist Siim Vahtrus (tel 742 4524, e-post siim.vahtrus@k6k.ee), Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumitevahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Marika Erikson, (tel 626 2880, marika.erikson@envir.ee), keeleliselt toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Kaitse alla võtmise eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala eesmärk on kaitsta pärandkultuuri ja kultuurilise väärtusega maastikku, kuhu kuuluvad C.R. Jakobsonile kuulunud talumaad, park ja Jakobsonide perekonna matmispaik, kaitsealale jäävaid kaitstavaid looduse üksikobjekte, maastikuilmet ning metsakoosluste (rohunditerikkad kuusikud ja soostuvad ja soo-lehtmetsad) liigilist, struktuurilist ja vanuselist mitmekesisust (maastik koos sellele iseloomulike koosluste, kasvu- ja elupaikade ning maastiku vaatelisuse säilimisega) ning käsitiivalisi (*Chiroptera*) ja nende elupaiku.

Vastavalt LKS §-le 7 on kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelistest lepingutest tulenev kohustus, sh võetakse kaitseala kaitse alla juhul, kui see on vajalik nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta või Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta rakendamiseks. Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala kaitse all olemise eelduseks on ajaloolis-kultuuriline ja esteetiline väärtus ning kaitsealale eesmärgiks seatud väärtuste ohustatus, haruldus ja tüüpilisus.

Lisaks eespool nimetatud loodusväärtustele on Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala kaitse all hoidmine oluline teistegi haruldaste ja ohustatud taime- ja loomaliikide kaitseks. Samas pole nende kõikide eraldi kaitse-eesmärgina nimetamine vajalik, kuna eesmärgiks seatavate elupaikade ja koosluste kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab kaudsalt ka nende liikide kaitse. See tähendab, et kaitsekorra väljatöötamisel on lähtutud kaitse-eesmärgina loetletud liikide ja koosluste ökoloogilistest nõudlustest. Seeläbi tagatakse kaitse kõikidele liikidele, kelle elupaigaks on kaitse-eesmärgiks olev kooslus, või ka neile liikidele, kelle elupaigaeelistused sarnanevad eesmärgina loetletud katusliikide omadega. Kaitseala kaitse-eesmärgiks on seatud need kooslused ja kaitsealused liigid, kelle kaitse jaoks on tegemist esindusliku ja soodsa seisundi säilitamiseks olulise esinemisalaga. Kaitse-eesmärgiks on seatud ka need liigid, kelle soodsa seisundi säilimiseks pikaajaliselt (säilimiseks pikas perspektiivis) ei piisa ainult isendikaitsest. Teisi kaitsealuseid liike ei ole kaitsekorra määramisel aluseks võetud, kuid nende puhul on arvestatud, et eesmärgiks seatavate katusliikide ja koosluste alusel kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. Kaitse-eeskirjas sätestatud kaalutlusõiguse teostamisel saavutatakse nende liikide puhul kaitse-eesmärk (LKS § 14 lõige 2) LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse kaudu. Teiste sõnadega tuleb nende liikide puhul kaitseala valitseja nõusolekul lubatud tegevusteks ja kaitseala valitseja nõusolekuta keelatud tegevusteks nõusolekut andes arvestada, et kavandatud tegevus ei oleks vastuolus LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse põhimõtetega. Isendikaitse väldib konkreetsete isendite surmamist, kahjustamist ja hävitamist, kuid ei taga nende liikide elupaikade säilimist sellises mahus, et oleks tagatud nende liikide püsiv pikaajaline säilimine nende levikualal.

Teadaolevatest II ja III kaitsekategooria liikidest, mida ei ole loetletud kaitseala kaitse-eesmärgina, leidub 2017. aastal tehtud inventuuri põhjal kaitsealal järgmisi kaitsealuseid liike: karukold (*Lycopodium clavatum*), harilik ungrukold (*Huperzia selago*) ja väike-kärbsenäpp (*Ficedula parva*).

Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala kaitse all olemise eeldus on **ajaloolis-kultuuriline ja esteetiline väärtus**. Olemasolev Kurgja-Linnutaja talu maa-ala hõlmab endiseid C. R. Jakobsonile kuulunud talumaid ja omab suurt kultuuriloolist tähtsust. Kaitsealal paiknevad kolm **muinsuskaitse all olevat objekti** ning **kaks kaitsealust üksikobjekti**.

Kurgja talu, kus aastail 1874-1882 elas Carl Robert Jakobson

Kurgja-Linnutaja talu hooned paiknevad Jakobsoni enda istutatud pargis. Huvitava arhitektuuriga elumajas paiknev ekspositsioon (muuseum asutati 3. septembril 1948. aastal) annab hea ülevaate Eesti ärkamisaja suurkuju C. R. Jakobsoni (1841-1882) elust ja tegevusest. Põlluharimine toimub traditsiooniliste võtetega. Muuseum on Pärnumaa üks külastatavamaid muuseume ning ühtlasi ainus muuseum, kus tutvustatakse traditsioonilisi põllupidamis- ja loomakasvatuse viise. Talurahvakultuur on ka pärandkultuuri põhiliseks allikaks. Pärandkultuur on osa rahvakultuurist kui rahva traditsioonilisest ainelise ja vaimse kultuuri pärandist. Senise põllumajandusliku tegevuse jätkamine on võimalik ka moodustataval maastikukaitsealal¹.

Kurgja talu kalmistu ja hauatähis

C. R. Jakobsoni perekonnakalmistu Kurgja tee ääres Pärnu jõe paremal kaldal kõrgete kuuskede varjul. Ümbritsetud umbes meetrikõrguse, ca 120 cm-se läbimõõduga maakividest müür. Väravapostidel valatud lillevaasid. Sissepääs sepiväravate kaudu. Perekonnakalmistule on maetud C. R. Jakobsoni abikaasa, lapsed ja mõned omaksed - kokku 11 kalmu. Pärast Jakobsoni surma 1882 on kohalik rahvas platsi nurka jõest kalmistule vedanud. suure rändrahnud. Samast aastast on müüris kiviplaad „Linda” seltsilt. Kalmistu müüri katet ja värava posti on remonditud 1950-ndatel.

Suurmehe kalmu ehib büst-monument, mis asetseb perekonnakalmistu tagaservas Monumentaalse lahendusega hauatähis omab kultuuri- ja kunstiajaloolist väärtust kui tuntuima eesti skulptori J. Koorti loomingu kõrgperioodi (1917-1927) kuuluv kunstiteos, mis on pühendatud eesti rahvusliku liikumise väljapaistva tegelase C. R. Jakobsoni mälestusele. Monument koosneb prismaatilise 3-osalisest graniitploki kujundatud alusest ja üleelusuurusest, poleeritud pindadega mustast rootsi graniidist büstist. Büsti pea on modelleeritud suurte üldistatud pindadega, andes sellele monumentaalse jõulisuse. Monumendi ees paikneb hallist graniidist hauaplaad, mis kannab teksti: „Siin puhkab / Eesti poliitika / Isa ja suur võitleja”².

Kalmistu „Surnumägi”

Tõenäoliselt on „Surnumäe” näol tegemist kesk- ja varauusaegse (15.-17. sajand) külakalmistuga. Rahvapärimeses on seda nimetatud ka katkukalmeks. 19. sajandi lõpul - 20. sajandi algul on kartuliaukude kaevamisel leitud inimluid ja münte, mis on aga kaduma läinud. Kohal pole arheoloogilisi kaevamisi läbi viidud.

Pärandkultuur nagu kõik rahvakultuuri ilmingud on omavahel tihedas seoses, moodustades ühtse terviku erinevatest komponentidest, nii vaimsetest kui ainelistest. (Lembitu Tarang, 2007) Seega moodustab endiseid C. R. Jakobsonile kuulunud maid ümbritsev maastikuilm ja loodus olulise osa talumaa-alast ja läbi selle meie vaimsest pärandist³.

Kõik nimetatud elemendid moodustavad tervikliku maastiku, mille säilimiseks on oluline inimtegevus. Ohuteguriks on seejuures inimtegevuse liigne intensiivsus näiteks ehitustegevuse, metsamajandamise, niitmise, väetamise jms näol. Väetamine, niitmine, biotsiidide kasutamine

¹ Kultuurimälestiste register. Allikas:

<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=8352>.

² Kultuurimälestiste register. Allikas:

<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=8353>

³ Kultuurimälestiste register. Allikas:

<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=11866>

jms intensiivne tegevus mõjub negatiivselt alal kasvavatele taimeliikidele ja elurikkusele üldiselt, vaesestades liigirikkust, muutes koosluste liigilist koosseisu. Kontrollimatu ehitustegevus ja metsaraie häirivad looduslikku tasakaalu ja rikuvad maastiku vaatelisust. Metsaraie muudab alal välja kujunenud liigilist koosseisu ja struktuuri ning ehitustegevus võib lõhkuda maastikuilmet tehislake komponentidega (uued, kaasaegsed hooned), rikkudes samas väljakujunenud looduslikku kompositsiooni.

Kurgja-Tõnise taluaseme pärn (KLO4000670)

Kurgja-Tõnise pärn kasvab Kurgja talu maal Pärnu jõe paremal kaldal Kurgja talukohast põhjas, lagedal põllul, Kurgja teest ligikaudu 50 m kaugusel (teelt nähtav). Pärn on kaitse alla võetud 1959. aastal. C. R. Jakobsoni istutatud pärn on kaheharuline ja selle ümbermõõt on 562 cm, kõrgus 24 m ning võra läbimõõt 15 m (T. Aasma, 2007) (harude ümbermõõdud kummalgi 305 cm). Pärnal suuri tüvekahjustusi pole. Võras on sees kuivand oksi, osa neist suured, lehestik hõre. Pärna seisund on rahuldav, kuid elujõulisus nõrgenemas⁴.

C. R. Jakobsoni mänd (KLO4000669)

C. R. Jakobsoni mänd asub Kurgja talu maal Pärnu jõe paremal kaldal Kurgja talukohast põhjas, Kurgja teest ligikaudu 75 m kaugusel. Kirde suunas noorem mänd (kõrgusega u 8 m) ja noori lehtpuid. Mänd on kaitse alla võetud samuti 1959. aastal. Mäni ümbermõõt on 235 cm, kõrgus 17,5 m ja võra läbimõõt 9,5 m (T. Aasma, 2007). Tüvi terve ja ilma nähtavate kahjustusteta, hargneb 4,5 m pealt. Võra puu lõunaküljele suunatud. Mäni seisund on väga hea⁵.

Kurgja-Linnutaja kaitse all olemise eeldus on liikide soodsa seisundi tagamiseks olulised haruldased **metsakooslused: rohunditerikkad kuusikud ning soostuvad ja soo-lehtmetsad.**

Rohunditerikkaid kuusikuid leidub hea veevarustusega ning toitainerikka pehme mullahuumusega aladel maapinnalähedase liikuva põhjaveega paikades, sageli orgudes, nõgudes, nõlvade jalameil ja sooservades. Need metsad on kujunenud varasematest tamme-segametsadest. Lopsaka ja liigirikka rohurinde moodustavad peamiselt kõrgekasvulised rohundid ja kõrrelised, mis on eriti iseloomulikud sõnajala ja angervaksa kasvukohatüübi soostuvatele metsadele⁶. Rohunditerikaste kuusikute peamine ohutegur on metsaraie, mis rikub metsa struktuuri ja vanuselist koosseisu ning seeläbi halvendab sellele metsaelupaigatüübile omase elustiku säilimist.

Soostuvate ja soo-lehtmetsade hulka arvatakse soostuvaid metsi, madalsoometsi ja lodumetsi, mis kasvavad tasasel maal, lauetes nõgudes või nõlvade jalamil, kus põhjavesi on maapinna lähedal. Põhjavee tase on muutuv: kevaditi on see kõrge, ulatudes tihti maapinnale, suvel langeb sügavamale. Soostuvates metsades on turbahorisondi tüsedus alla 30 cm, madalsoo- ja lodumetsades on keskmiselt või hästi lagununud turvas sügavam⁷. Soostuvate ja soo-lehtmetsade peamised ohutegurid on metsaraie ja kuivendamine. Metsaraiega rikutakse metsa struktuuri ja vanuselist koosseisu ning seeläbi halveneb sellele metsaelupaigatüübile omase elustiku säilimine. Kuivendamine rikub sellele metsaelupaigatüübile iseloomulikke veerežiimi, mille tagajärjel kooslus muutub.

⁴ EELIS (Eesti looduse infosüsteem), Keskkonnaagentuur. Allikas:

https://www.eelis.ee/default.aspx?state=2;572247461;est:eelisand;.&comp=objresult=ala.tyyp.Y&obj_id=178.

⁵ EELIS (Eesti looduse infosüsteem), Keskkonnaagentuur. Allikas:

https://www.eelis.ee/default.aspx?state=2;572247461;est:eelisand;.&comp=objresult=ala.tyyp.Y&obj_id=177.

⁶ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

⁷ Paal, J., 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn.

Metsakoosluste peamine ohutegur on intensiivne metsaraie ja kuivendamine. Koosluste kaitseks on vajalik seada metsa majandamisele piiranguid. Sellega kaitstakse ka elupaiku neile liikidele, kes eelistavad kasvupaigana majandusmetsadele peamiselt loodusmetsi, näiteks ungrukold. Märjemate metsakoosluste hea seisundi säilimiseks ei tohi samuti rajada ega taastada maaparandussüsteeme ega muul viisil muuta senist hüdroloogilist režiimi, et piirata kuivendamise negatiivset mõju. Metsade kuivendamine mõjub negatiivselt alal kasvavatele niiskuselembestele looduslikele liikidele.

Metsaraie on peamine ohutegur, mis toob endaga kaasa mitmeid muutusi ka linnuliikide arvukuses, põhjustades pesitsemiseks ja toitumiseks sobiliku maastiku vähenemise. Sobilikud elupaigad esinevad maastikus nii killustunult, et näiteks kodupiirkonna alal ei pruugi esineda nii sobilikku pesapaika kui ka toitumisalasid. Killustatus võib kaasa tuua ka kiskjate, näiteks rebase ja kähriku arvukuse suurenemise. Väike-kärbsenäpp on näiteks elupaigaspetsialist, kellel on madal levimise võime ja seega killustunud maastik mõjub liigile negatiivselt. Kuna sobilikke ja optimaalseid kodupiirkondi jääb maastikus vähemaks, siis tõuseb liikidevaheline ja liikidesisene konkurents, mis võib mõjuda negatiivselt arvukusele ja kohasusele. Muutub elupaikade mikrokliima ja saakloomade arvukus. Saakloomade hea seisund on aga positiivses seoses liikide edukusega. Väike-kärbsenäpp pesitseb edukamalt vanemates metsades (harva alla 40-aastases metsas), kus on õnepuid või muid sobilike vanade puude struktuure, näiteks puutüükaid. Peale surevate ja surnud puustruktuuride kasutatakse pesapuuks ka elusaid vanu puid.

Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala kaitse all olemise eeldus on **ohustatus, haruldus ja tüüpilisus**. Kaitsealale jäävad ohustatud kaitsealuste **käsiitiivaliste (*Chiroptera*)** elupaigad ning pesitus- ja toitumisalad.

Käsiitiivalistest (*Chiroptera*) on Eestis ainsana esindatud sugukond nahkhiirlased (*Vespertilionidae*), kes on levinud troopikast parasvöötme põhjapiirini ning on rohkem kui 400 liigiga suurim käsiitiivaliste sugukond. Sellesse sugukonda kuuluvad suhteliselt väikesed 4-50 g kaaluvad, enamasti tumedat, hallikat või pruunikat värvi käsiitiivalised. Nahkhiirlastele on iseloomulik jätketeta nina, pikk ja peaaegu täielikult sabalennuse sees olev saba ning traaguse esinemine, mille kuju on sageli liigispetsiifiline. Pimedas orienteerumiseks ja saagi püüdmiseks kasutavad nahkhiirlased peamiselt kajalokatsiooni, saates välja ultraheliimpulsse.

Nahkhiirte aasta jaguneb tinglikult aktiivusperioodiks ja talvitusperioodiks. Aktiivsusperiood kestab Eestis aprillist (maist) oktoobri-novembrini. Talvitumine algab nahkhiirtel Eestis tavaliselt septembris-oktoobris ning lõpeb märtsi lõpus või aprillis. Perioodide täpse kestvuse määrab välistemperatuur, mis piirab saakputukate ohtrust. Eestis kasutavad nahkhiired talvitumiseks peamiselt mitmesuguseid maa-aluseid ruume, mis on kaitstud (tugevate) miinuskraadide eest (koopad, keldrid, kaevud, hooned jne).

Eestis levinud nahkhiireliigid toituvad lülijalgsetest (*Arthropoda*). Peamiselt on saagiks putukad (*Insecta*), kuid toidus võib esineda ka ämblikulaadseid (*Arachnida*). Nahkhiirte saagi hulgas on Euroopas esindatud kahetiivalised, kiletiivalised, ehimestiivalised, ühepäevikulised, võrktiivalised, liblikalised, mardikalised ja ämblikulised. Veelendlane võib toiduks tarvitada ka väikesi kalu. Toitumispaikadena on eelistatud loodusliku ja mitmekesise taimestikuga veekogud ja nende kaldapuistud, putukarikkad lagedad alad (metsalagendikud, puu- ja põõsagruppidega rohumaad jm), metsad ning lineaarsed maastikuelemendid (metsaservad, teed, rajad, sihid, puuderead, hekid, alleed jm). Üldiselt on nahkhiirte arvukus toitumisaladel

positiivses seoses putukate arvukusega – mida rohkem putukaid, seda arvukamalt on seal ka nahkhiiri toitumas. Metsadest eelistavad nahkhiired toitumisaladena puistuid, mis on hõreda alusmetsaga. Eestis on nahkhiirte saakputukate arvukus väga kõrge just looduslike kallastega veekogude ääres, kus leidub vanemaid, õõnsustega puid, seetõttu on ka Pärnu jõgi ja selle äärne kaldapiirkond nahkhiireliikidele tähtis toitumis- ja elupaik.

Eesti nahkhiirefauna peamised ohutegurid on nii suviste elupaikade kui ka talvituspaikade hävimine ja kvaliteedi langus, keskkonnamürgid ning looduslikud mõjutegurid. Teatavates olukordades mõjuvad ohutegurid koos, mis on loodusliku fauna asurkondadele eriti ohtlik. Näiteks nahkhiirtele sobiva põlismetsa mahavõtmisel (majandustegevus raiete näol) mõjuvad ebasoodsalt korraga paljud ökoloogilised tegurid (kaovad varjepaigad, ahenevad toitumispaigad, langeb saakputukate arv, halveneb mikrokliima), mille tulemusel see paik muutub nahkhiirtele kõlbmatuks. Samas on inimene loonud nahkhiirtele soodsaid elupaiku: ehitisi, kaevandusi jt. maa-aluseid varjepaiku, parke, tiike, veehoidlaid, pesakaste, varjekaste. Käesoleval ajal on need nahkhiireasurkondade säilitamise seisukohalt väga olulised. Üheks ohutegurite rühmaks on seega inimtegevuse lakkamine või muutumine selliselt, et inimtekkelised elupaigad kaovad või nende seisund halveneb⁸.

2.2. Kaitse alla võtmise otstarbekus

Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala (kokku 76,2 ha) moodustatakse olemasoleva vana kaitsekorraga kaitseala põhjal. Seega ei võeta määrusega kaitse alla uut ala, vaid kinnitatakse kaitse all olevale alale kehtivate õigusaktide kohane kaitsekord ja muudetakse kaitstava loodusobjekti tüüp maastikukaitsealaks. Siinjuures arvatakse eelnevalt kaitstavale alale jäänud Pärnu jõe osa, Pärnu jõe hoiuala koosseisu, kuna jõgi moodustab ühe katkematu terviku ning ühtne kaitsereežiim võimaldab tagada paremat kaitset jõe-elustikule.

Moodustatav Kurgja-Linnutaja MKA omab peamiselt kultuuri- ja ajaloolist ning maastikulist tähtsust. Kaitseala kaitse-eesmärk on maastiku ning C.R. Jakobsonile kuulunud talumaade, pargi ja Jakobsonide perekonna matmispaiga, koosluste ja maastikuilme kaitse. Kõik nimetatud elemendid moodustavad tervikliku maastiku, mille säilimiseks on oluline inimtegevus. Ohuteguriks on seejuures inimtegevuse liigne intensiivsus näiteks ehitustegevuse, metsamajandamise, niitmise, väetamise jms näol. Väetamine, niitmine, biotsiidide kasutamine jms intensiivne tegevus mõjub negatiivselt alal kasvavatele taimeliikidele ja elurikkusele üldiselt, vaesestades liigirikkust, muutes koosluste liigilist koosseisu.

Olemasolev Kurgja-Linnutaja talu maa-ala hõlmab endiseid C. R. Jakobsonile kuulunud talumaid ja omab suurt kultuuriloolist tähtsust. Kaitsealal paiknevad kolm **muinsuskaitse all olevat objekti**. Ajaloomälestis registrinumbriga 8352 nimega „Kurgja talu, kus aastail 1874-1882 elas Carl Robert Jakobson“, ajaloomälestis registrinumbriga 8353 nimega „Kurgja talu kalmistu“ ning arheoloogiamälestis registrinumbriga 11866 nimega „Kalmistu „Surnumägi”“, mille näol tegemist kesk- ja varauusaegse (15.-17. sajand) külakalmistuga. Surnumäe kalmistu muinsuskaitseline piiranguvöönd jääb osaliselt kaitseala piiridest väljapoole. Kaitsealal paiknevad **kaitsealused üksikobjektid** Kurgja-Tõnise taluaseme pärn (KLO4000670) ning C. R. Jakobsoni mänd (KLO4000669).

⁸ Rennel, L., Leivits, M., Tõrv, T., Lutsar, L., Kalda, O. ja Kalda, R. 2017. Nahkhiirlaste (*Vespertilionidae*) kaitse tegevuskava.

Lisaks ajaloolis-kultuurilistele väärtustele seisneb Kurgja-Linnutaja kaitseala väärtus ka haruldaste, ohustatud ja tüüpiliste kaitsealuste liikide esinemisalana.

Kurgja-Linnutaja kaitsealal on registreeritud kuus **nahkhiire** liiki (tabel 1): hõbe-nahkhiir (*Vespertilio murinus*), põhja-nahkhiir (*Eptesicus nilssonii*), suurvidevlane (*Nyctalus noctula*), tiigilendlane (*Myotis dasycneme*), veelendlane (*Myotis daubentonii*) ja pargi-nahkhiir (*Pipistrellus nathusii*).

Üldiselt on nahkhiirte arvukus toitumisaladel positiivses seoses putukate arvukusega – mida rohkem putukaid, seda arvukamalt on seal ka nahkhiiri toitumas. Eestis on nahkhiirte saakputukate arvukus väga kõrge just looduslike kallastega veekogude ääres, kus leidub vanemaid, õõnsustega puid, seetõttu on kaitseala Pärnu jõgi ja selle äärne kaldapiirkond nahkhiireliikidele tähtis toitumis- ja elupaik. Kurgja-Linnutaja maastikukaitsealal leidub nahkhiirlasi põhiliselt Pärnu jõe kalda äärsetel aladel ja tehiseveekogude ääres aga ka lagedatel rohumaadel ja raietega juba majandatud metsades ning nende servades. Suurim leiukoht on märgitud aga häärberi ümber pargialale.

Tabel 1. Kaitsealal leiduvad kaitse-eesmärgiks seatud kaitsealused liigid.

Eesti k.	Liik	Kaitse kat.⁹	Arvukus¹⁰	LoD lisa¹¹	EPN kategooria¹²
Hõbe-nahkhiir	<i>Vespertilio murinus</i>	II	2	IV	soodsas seisundis
Põhja-nahkhiir	<i>Eptesicus nilssonii</i>	II	2	IV	soodsas seisundis
Suurvidevlane	<i>Nyctalus noctula</i>	II	5	IV	ohulähedane
Tiigilendlane	<i>Myotis dasycneme</i>	II	2-5	II, IV	soodsas seisundis
Veelendlane	<i>Myotis daubentonii</i>	II	7	IV	soodsas seisundis
Pargi-nahkhiir	<i>Pipistrellus nathusii</i>	II	4	IV	soodsas seisundis

Lisaks haruldastele, ohustatud ja tüüpilistele kaitsealustele liikidele seisneb planeeritava Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala väärtus ka sealse väärtuslikus koosluste süsteemis.

Kaitsealal 2017. aasta maikuus läbiviidud inventuuri kokkuvõtte kohaselt on C.R. Jakobsoni perekonnakalmistu ümbruses kõrge loodusväärtusega vanad metsad, kuigi neid on järjepidevalt turbe- ja sanitaarraietega majandatud. Metsa ala läbib looduslik oja. Metsade majandamine on

⁹ Looduskaitsealade alusel kehtestatud kaitsekategooria selgitus:

I kategooria – liigid, kes on Eestis haruldased, esinevad väga piiratud alal, vähestes elupaikades, isoleeritult või väga hajusate asurkondadena ja/või liigid, kes on hävimisohus, kelle arvukus on inimtegevuse mõjul vähenenud, elupaigad ja kasvukohad rikutud kriitilise piirini ja väljasuremine Eesti looduses on ohutegurite toime jätkumisel väga tõenäoline.

II kategooria – liigid, kes on ohustatud, kuna nende arvukus on väike või väheneb ning levik Eestis väheneb ülekasutamise, elupaikade hävimise või rikkumise tagajärjel ning liigid, kes võivad olemasolevate keskkonnategurite toime jätkumisel sattuda hävimisohu.

III kategooria – liigid, kelle arvukust ohustab elupaikade ja kasvukohtade hävimine või rikkumine ja kelle arvukus on vähenenud sedavõrd, et ohutegurite toime jätkumisel võivad nad sattuda ohustatud liikide hulka.

¹⁰ Leiukoha vaatluse juurde märgitud arvukus (isendit).

¹¹ Kas liiki on nimetatud loodusdirektiivi lisades.

¹² Liigi ohustatuse kategooria Eesti ohustatud liikide punase nimestiku alusel.

Lisaks leidub alal selliseid vanu metsi, kus on peapuuliigiks kuusk. Sealsed **kuusikud** on kuuse domineerimisega soostunud, jänesekapsa, mustika ning jänesekapsa-mustika kasvukohatüübi metsad. Heas seisukorras, esinduslikke kuusikuid leidub kaitseala kaguosas. Metsakooslustest on alal esindatud ka puistuid, kus toimub soostumisprotsess. Soostuvaid metsi iseloomustab mosaiiksus - puid ümbritsevad tüvemättad ja erineva veetasemega laikude esinemine.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

LKS §12 lõike 1 kohaselt määratakse kaitseala, püsielupaiga ja kaitstava looduse üksikobjekti kaitsekord kaitse-eeskirjaga. Kaitse-eeskirjaga piiritletakse ühe või mitme erineva rangusastmega kaitsevööndi ulatus ning määratakse LKS-ga sätestatud piirangute osaline või

¹⁴ Elts, J.; Leito, A.; Leivits, M.; Luigujõe, L.; Nellis, R.; Ots, M.; Tammekänd, I.; Väli, Ü. 2019. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2013–2017. Tartu. Hirundo, 2019, 32 (1) 1–39.

täielik, alaline või ajutine kehtivus vööndite kaupa. Praegu kaitse all oleval Kurgja-Linnutaja talu maa-alal puudub kaitse-eeskiri ning alal kehtib praegu LKS-is sätestatud piiranguvööndi kaitsekord.

Kaitse-eesmärkideks seatud väärtuste peamiseks ohuteguriks on moodustataval kaitsealal inimõjulised negatiivsed muutused maastikus ja sellega kaasnevad muutused maastiku struktuuris. Kaitse-eeskirjaga on võimalik selliseid negatiivseid tegevusi reguleerida, seades LKS-ga seatud piirangutele ja kohustustele vastavalt kaitse-eesmärkideks seatud väärtuste omadustele erisusi ja täiendavaid tingimusi. C. R. Jakobsoni Talumuuseumi talus tegeletakse karjakasvatuse ja põlluharimisega. Talumuuseumi elatusallikas on turism, mis eeldab looduses liikumist. Samuti on muuseum varunud endale ise küttepuid ja kasutanud mõõdukalt tarbepuitu. Kaitse-eeskirjaga on võimalus lubada neid tegevusi kujul, mis ei takistaks kaitse-eesmärkide saavutamist ega piiraks muuseumi tegevusi senisel kujul. Kavandatav kaitsekord toetab C.R. Jakobsonile kuulunud talumaadel ajalooliselt kujunenud pärandkultuurmaastikku säilitamist ja Jakobsoni-aegse maakasutusviisi jätkamist võimalikult algsel kujul. Samas on kaitse-eeskirjaga võimalus seada tingimusi maastikuilme ning koosluse loodusliku tasakaalu, liikide ja vanuse mitmekesisuse säilitamiseks.

2.4. Kaitstava loodusobjekti välispiir ja vööndite piirid

Kaitseala piiritlemisel on lähtutud põhimõttest, et kaitsealasse on hõlmatud kaitset vajavad ajaloolis-kultuurilised väärtused, loodusväärtused ja loodusväärtustele vajalik puhver ning ala piirid peavad olema looduses selgelt tuvastatavad ja üheselt mõistetavad. Seetõttu on piiritlemisel kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid objekte (teed ja kraavid) ning mõõdistatud katastriüksuseid. Kaitseala piir on kantud kaardile, kasutades alusena Eesti põhikaarti (mõõtkava 1:10 000) ja maakatastri andmeid seisuga september 2022.

Kehtiva korra järgi on Kurgja-Linnutaja talu maa-ala tervenisti tsoneeritud piiranguvööndisse. Valdavas osas jääb piiranguvööndi kaitsereežiim kehtima ka moodustataval Kurgja-Linnutaja MKA-l. Kaitse-eesmärkideks seatud pärtantukultuuri väärtuste kaitse on tagatud ka piiranguvööndi režiimis ning kuna C. R. Jakobsoni Talumuuseumi elatusallikaks on turism ning talus tegeletakse karjakasvatuse ja põlluharimisega, ei ole kaitseala põhikompleksile otstarbekas seada rangemaid piiranguid. Siiski on osa väärtuslikemate metsakooslustega alast arvatud sihtkaitsevööndisse, et tagada nende metsade mitmekesisuse ja iseloomulike liikide säilimine pikema aja jooksul.

Valdav osa kavandatavast kaitsealast järgib senise Kurgja-Linnutaja kaitseala välispiire. Sealjuures on piiri asukohta kehtiva põhikaardi järgi ajakohastatud, et see järgiks piiri senise asukoha vahetus läheduses olevaid looduses nähtavaid orientiire.

Välispiiri korrigeerimise tulemusel jäävad kaitsealast välja seni Kurgja-Linnutaja talu maa-ala kaitseala koosseisu kuulunud katasrtiüksused Vändra metskond 11 (93002:005:0272), Vändra metskond 8 (93002:005:0270), katastriüksus tunnusega 63801:001:0799, Kurgja tee (93002:005:0104; edaspidi jääb kaitsealale vaid 0,027 ha suurune osa Kurgja maantee sillast Laupa-Suurejõe teeni), 19251 Samliku-Kurgja tee (93002:005:0106), Vändra metskond 5 (93004:002:0140), 15171 Laupa-Suurejõe tee (93004:002:0005), Vändra metskond 27 (93004:002:0139), Jussi (93002:004:0237), Raba (93002:005:0280), Raba (93002:005:0279), Jussi (93002:005:0277), Kurgja-Antsu (93002:005:0011), Kurgja-Antsu (93002:005:0012), Metsaveeru (93002:005:0068), Risti (93002:005:0067), Lõuna (93002:005:0066), Särgava

(93002:004:0179) ning Särgava (93002:004:0213). Nimetatud katastriüksused ei kuulu ajalooliselt Kurgja-Linnutaja talukompleksi hulka, lisaks ei asu seal looduskaitsealiselt kõrge väärtusega kooslusi ega liigi elupaiku.

Kurgja-Linnutaja talu maa-ala koosseisu kuulunud katastriüksused Pärnu jõgi (63801:001:0786) (piir kulgeb mööda kaldajoont, seega võib katastriüksus osaliselt jääda ka kaitsealale) ning Kurgja-Linnutaja (93002:005:0009) arvatakse Pärnu jõe hoiuala koosseisu.

Seni Kurgja-Linnutaja talu maa-ala koosseisu kuulunud eraomandis olevad katastriüksused Nurme (93002:005:0065), Kurgja-Linnutaja (93002:005:0005) ja Kurgja-Linnutaja (93002:005:0064) kuuluvad ajalooliselt talu maa-ala koosseisu, kuid tänaseks ei ole neil säilinud ühtegi objekti (nt hooneid), mis viitaks toleaeegsele pärandkultuurile. Samuti ei asu seal looduskaitsealisi väärtusi (nt kaitsealuse liigi kasvukoht, vana mets vms). Lisaks asub Nurme kinnistu täies ulatuses õuemaal. Seoses sellega tuleb kaitsealalt välja arvatud katastriüksuste omanikel arvestada, et varasem maamaksusoodustus kaob ära ning maamaksu tuleb hakata maksma täies ulatuses.

Olemasoleva Kurgja-Linnutaja talu maa-ala pindala on 103,8 ha. Piiride korrigeerimise tulemusena väheneb moodustatava kaitseala pindala võrreldes kehtiva Kurgja-Linnutaja talu maa-ala kaitseala pindalaga. Endise kaitseala maa-alast läheb sihtkaitsevööndisse 11 ha eramaad, piiranguvööndisse läheb 62 ha, millest 61 ha on eraomandis ja 0,5 ha riigiomandis ja 0,5 ha on omandi ulatus selgitamisel. Kaitsealalt arvatakse välja 23,3 ha, millest 18,3 ha on riigiomandis, 4,6 ha eraomandis ja 0,4 ha on omandi ulatus selgitamisel. Varasemalt kaitsealale kuulunud alast läheb Pärnu jõe hoiualasse 7,5 ha, millest 0,04 ha on riigiomand, 0,6 ha on eraomand ja 6,9 ha on omandi ulatus selgitamisel. Juurde arvatakse ca 3,2 ha (eraomand), Kurgja-Linnutaja (93002:005:0004) katastriüksusest, mis juba varem kuulus suuremas osas kaitseala koosseisu. Katastriüksuse kaitse alla lisanduval osal asub karukolla kasvukoht. Ala liitmisega tagatakse kaitsealuse liigi kasvukoha terviklikkus. Ühtegi uut katastriüksust kaitseala koosseisu ei arvata. Juurde liidetavast alast jääb sihtkaitsevööndisse 2,9 ha ja piiranguvööndisse 0,3 ha.

Kokku on moodustatava Kurgja-Linnutaja MKA pindala 76,2 ha, millest 75,2 ha on eraomandis, 0,5 ha riigiomandis ja 0,5 ha on omandi ulatus selgitamisel.

Kurgja-Linnutaja MKA piirneb Pärnu jõe hoiualaga ning varasemalt Kurgja-Linnutaja talu maa-alale jäänud jõe osa lisatakse Pärnu jõe hoiuala koosseisu, kuna jõgi moodustab ühe katkematu terviku ning ühtne kaitsereežiim võimaldab tagada paremat kaitset jõe-elustikule. Samuti kuulub mainitud jõelõik Natura 2000 võrgustiku Pärnu jõe loodusalana, ning selguse mõistes on põhjendatud jõe osa maastikukaitsealasse mitte arvata. Seetõttu tekib kaitseala piiride muutmise vajadus muuta ka hoiuala piire. Muudatus tehakse Vabariigi Valitsuse 18. mai 2007. a määruses nr 154 „Hoiualade kaitse alla võtmine Pärnu maakonnas”, kus määruse lisas esitatud Pärnu jõe hoiuala kaart asendatakse käesoleva määruse lisas esitatud kaardiga.

Eramaadega seotud muudatused:

Kaitsealal on eramaad kokku 75,2 ha, sellest sihtkaitsevööndisse jääb 13,9 ha ja piiranguvööndisse 61 ha. Kaitse alla lisandub varem kaitseta eramaad 3,2 ha (sellest 2,9 ha sihtkaitsevööndisse ja 0,3 ha piiranguvööndisse). Kaitse alt arvatakse välja 4,6 ha eramaad.

Täpsemad kaitseala ja selle vööndite piiritlemise põhimõtted on esitatud allpool.

Kaitseala koosneb kahest lahustükist, mida eraldab üksteisest Pärnu jõgi. Jõe paremale kaldale jääva lahustüki (42,5 ha) välispiiriks on 19250 Kurgja tee (93002:005:0104) katastriüksuse piir alates punktist koordinaatidega 58,66869107 ja 25,24161342. Kurgja talu muuseumi külastamiseks mõeldud parkimisplats Kurgja-Linnutaja (93002:005:0004) katastriüksusel jääb kaitsealast välja. Jõeni jõudes on piiriks jõekallas (jõgi jääb kaitsealast välja). Jõekaldal olevast punktist koordinaatidega 58,65816612 ja 25,23935084 kulgeb piir Kurgja-Linnutaja katastriüksuse piirile ja järgib seda kuni jõuab taas Kurgja teeni.

Teine lahustükk (33,7 ha) jääb Pärnu jõe vasakule kaldale. Selle lahustüki põhja piir kulgeb alates Pärnu jõe kaldalt punkti koordinaatidega 58,66162641 ja 25,24606158 mööda jõe kallast (jõgi jääb kaitsealast välja). Kurgja-Linnutaja (93002:005:0007) katastriüksuse ja Pärnu jõe kalda ristumispunktist koordinaatidega 58,66537552 ja 25,26146746 kulgeb piir mööda katastriüksuste piire alguses lõuna hiljem lääne suunas. Kurgja teeni (punkti koordinaatidega 58,66212853 ja 25,25795701) jõudes kulgeb piir mõttelise sirgena üle tee (punkti koordinaatidega 58,66215680 ja 25,25764427) ning järgib siis taas katastriüksuste piire kuni jõuab taas Pärnu jõe kaldale.

Kurgja sihtkaitsevöönd koosneb samuti kahest lahustükist, mis asuvad kaitseala loode- ja kagunurgas. Loode osasse jääva lahustüki (8,6 ha) lääne- ja põhjapiiriks on kaitseala välispiir. Idapiir kugleb Kurgja tee katastripiirilt punktist koordinaatidega 58,66824418 ja 25,24368048 mööda mõttelisi sirgeid, mille otspunktide koordinaadid on järgmised: 58,66759000 ja 25,24408800, 58,66529326 ja 25,24389797, 58,66273684 ja 25,24370732. Kõlvikupiirile jõudes kulgeb piir mööda seda kuni teeni, siis suundub piir mööda teeäärt (jääb vööndist välja 2 m puhvriga keskeljest) edelasuunas kuni punktist koordinaatidega 58,66220973 ja 25,24333674 suundub mõttelise sirgena põhjapoole välispiirile katastripiiri nurgapunkti.

Teine lahustükk (5,3 ha) asub Kurgja-Linnutaja (93002:005:0008) katastriüksusel. Selle lääne- ja põhjapiiriks on 15171 Laupa-Suurejõe tee (93002:005:0105) katastriüksuse piir ning ida- ja lõunapiiriks Kurgja-Linnutaja katastriüksuse piir.

Kurgja piiranguvöönd koosneb samuti kahest lahustükist, mida eraldab üksteisest Pärnu jõgi. Paremalt kaldal oleva lahustüki suurus on 33,8 ha ja vasakule kaldale jääva lahustüki suurus on 28,4 ha. Piiranguvööndi lahustükkide piir järgib välispiiri ja Kurgja sihtkaitsevööndi lahustükkide piiri.

2.5. Kaitsekord

2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Praegu kaitse all oleval Kurgja-Linnutaja talu maa-alal puudub kehtiv kaitse-eeskiri, mistõttu puudub ka LKS mõistes kaitse-eeskirjaga kehtestatud kaitsekord. Alal kehtivad LKS § 31 kohased piirangud. Moodustatavale Kurgja-Linnutaja MKA-le koostatakse kaitse-eeskiri ja kehtestatakse kaitsekord.

Kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal asuvaid ajaloolis-kultuurilisi ja loodusväärtusi. Ajavahemikul 11.05.2017-30.05.2017 viidi planeeritava maastikukaitseala lähiümbruses läbi metsaelupaikade inventuur (teostas OÜ Metsaruum), mis hõlmas ka kaitseala territooriumi. Inventuuri eesmärk oli kaardistada vananenud kaitsekorraga alal ja selle ümbruses elupaigatüübid ja registreerida leitud kaitsealuste liikide leiukohad. Inventuur kinnitas juba varasemaid kaitsealuste liikide leide kaitseala territooriumil. Kultuurilise ja

ajaloolise väärtusega mälestiste vaatlus ja andmete uuendamine viidi läbi 2019. aastal (ekspert Nele Rent).

Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagab kaitsealal asuvate mälestiste, liikide ja looduslike elupaikade soodsa seisundi ning on proportsionaalne saavutatavale efektile.

Kaitseala kaitse-eeskiri seab kitsendused omandiõigusele (Eesti Vabariigi põhiseaduse § 32; edaspidi *PS*). Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on *PS* §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ja sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb *PS* §-st 53. Tulenevalt *PS* §-dest 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse ja LKS alusel võib omandiõigust piirata. Omandiõiguse põhiolemuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Kaitse-eeskirjaga piirangute seadmise eesmärk on alal leiduvate ajaloolis-kultuurilise ja loodus-väärtuste säilimine. Alale kaitse tagamisega ja tegevustele piirangute seadmisega ala väärtused säilivad, väärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel need hävivad.

Metsamajandusliku ettevõtluse korral on teada risk, et tegevust ei saa võimaldada juhul, kui see kahjustab loodust või elukeskkonda. Ettevõtlusvabadus ei anna isikule õigust nõuda rahvusliku rikkuse ega riigi vara kasutamist oma ettevõtluse huvides. Omandiõigus ja ettevõtlusvabadus ei ole piiramatud õigused. Kaitse-eeskirjaga alale seatud eesmärk kaalub üles omandiõiguse ja ettevõtlusvabaduse riive.

Vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele on kavandatud kaitseala jagatud sihtkaitsevööndisse (Kurgja) ning piiranguvööndisse (Kurgja).

Seniste kaitstavate alade piiride muutmiseks ja kaitsekorra uuendamiseks tunnistatakse määrusega kehtetuks Vändra Rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee 25. veebruari 1959. a otsus nr 32 „Looduskaitse objektide kinnitamisest“ ning Pärnu Rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee 5. veebruari 1964. a otsuse nr 26 „Looduslikult kaunite kohtade, parkide, põliste puude ja rändrahnude ja teiste kaitset vääriivate looduslike objektide säilitamiseks“ lisa 1 punkt I. „Maastikuline keeluala – Kurgja-Linnutaja“. Lisaks muudetakse määrusega Vabariigi Valitsuse 18. mai 2007. a määrust nr 154 „Hoiualade kaitse alla võtmine Pärnu maakonnas“ ja määruse lisas esitatud Pärnu jõe hoiuala kaart „Pärnu jõe_1“ asendatakse käesoleva määruse lisas 2 esitatud kaardiga (lisatud).

Kaitsealal ei ole poollooduslikke kooslusi ning ei leidu adru, seetõttu ei käsitleta kaitse-eeskirjas nendega seotud tegevusi.

2.5.2. Kaitsekorra üldpõhimõtted

Inimestel on lubatud viibida, korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi, pidada jahti ning püüda kala kogu kaitsealal. Kaitseala on loodud eelkõige pärandkultuuri ja maastiku säilitamiseks ning eesmärgiks seatud liigid ei ole tundlikud jahipidamisega kaasneva häiringu suhtes. Kaitsealal asuvas muuseumis peetakse koduloomi ning jahipidamine aitab piirata ulukite arvukust alal. Jahti ulukite arvukuse ohjamiseks on peetud ja kalapüüki harrastatud juba ajalooliselt. Kuigi jõgi jääb kaitsealalt välja loetakse kalapüügiks ka kaldalt õngitsemist ning kuna kaldaalad jäävad kaitsealale, siis on vajalik reguleerida ka kalapüüki. Jõeelustiku

seisukohast reguleerib kalapüügi-eeskiri harrastuslikku kalapüüki piisavalt ja kuna pärandkultuur on ala üheks kaitse-eesmärgiks, ei piirata uue kaitsekorraga jahipidamist ja kalapüüki.

Telkimine ja lõkke tegemine on kaitsealal lubatud õuemaal maaomaniku nõusolekul ja kohas, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud ja tähistatud. Füüsilise isiku või eraõigusliku juriidilise isiku omandis oleval kinnisasjal (sh õuealal) telkimisel ja lõkke tegemisel tuleb arvestada keskkonnaseadustiku üldosa seaduse §-des 35 ja 36 sätestatuga. Telkimine ja lõkke tegemine selleks ette valmistamata ja tähistamata kohas on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul. Reguleerimata telkimine ja lõkke tegemine kaitsealal seavad ohtu kaitseväärtuste säilimise, kuna suureneb negatiivne mõju kooslustele (tallamine, prahistamine, koosluste paigutine hävitamine, puude raie või lamapuidu kasutamine lõkke tegemise eesmärgil jne) ja kaitsealuste liikide elupaikadele. Telkimine ja lõkke tegemine õuemaal selleks ettevalmistamata kohas on lubatud, kuna seal ei kahjusta need tegevused kaitse-eesmärkide saavutamist. Ettevalmistamata kohas võib lõket teha kaitse korraldamisega seotud tegevustel, näiteks koosluste hooldustöödel, raiejäätmete või heina põletamisel. Käesoleva kaitse-eeskirja koostamise hetkel ettevalmistatud lõkke- ja telkimiskohti väljaspool õueala ei ole, kuid kaitse-eeskirja antakse võimalus kaitseala valitseja nõusolekul nende rajamiseks.

Talumuuseumi elatusallikas on turism, mis eeldab looduses liikumist ja suurt külastuskoormust. Muuseumi teenuste hulka kuuluvad erinevad haridusprogrammid, talukultuuri kool, ekskursioonid looduses jm ürituste korraldamine. Seetõttu lubatakse kaitse-eeskirjaga kuni 150 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ette valmistamata ja kaitseala valitseja poolt tähistamata kohas. Rohkem kui 150 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ette valmistamata ja kaitseala valitseja poolt tähistamata kohas on lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul, et kaitseala valitsejal oleks võimalik suunata ürituse toimumist, nii et see ei kahjustaks kaitseala kaitseväärtusi. Ettevalmistatud kohaks loetakse õueala, teid ja radu.

Maastikukaitseala vetel on lubatud ujuvvahendiga sõitmine. Ujuvvahendiga sõitmist kaitsealal ei keelata, kuna see ei kahjusta loodusväärtuseid. Kaitsealale jäävad tiigid, kus teoreetiliselt on võimalik ka ujuvvahendiga liigelda. Väljaspool maastikukaitseala asuv Pärnu jõgi on Pärnu jõe hoiuala koosseisus, kus ujuvvahendiga sõitmine on samuti lubatud.

Maastikukaitsealal on lubatud sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine teedel, jalgrattaga radadel. Ehitusseadustiku § 92 lõike 1 kohaselt on tee inimeste, sõidukite või loomade liikumiseks või liiklemiseks ettenähtud rajatis. Teede all mõistetakse ka ajalooliselt väljakujunenud ja kasutuses olevaid teid, kui nende kasutamine on võimalik pinnast kahjustamata. Olenevalt pealiskihist jagunevad teed kattega teeks, kruusateeks ja pinnasteeks. Pinnastee on põllu -, metsa või muu selline pealiskihita tee, mis on teeks rajatud või sõidukite liikumise tulemusena selleks kujunenud. Kaitseala teedel sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmisele kohalduvad liikluseaduses sätestatud nõuded ja piirangud. Vastavalt liikluseaduse (*edaspidi* LS) § 153 reguleerib maastikusõidukiga sõitmist kaitsealal kaitse-eeskiri, kui kaitse-eeskiri ei sätesta teisiti, siis LS § 154 järgi tohib maastikusõidukiga teel sõita jõgede, teede ja muude takistuste ületamiskohtades ning lumega kaetud teel, mis ei ole mootorsõidukitele ajutiselt läbitav, ning teel, kus seda lubab liikluskorraldusvahend. Maastikukaitseala on loodud eelkõige pärandkultuuri säilitamiseks ja kaitseala teed on pigem kohalikus kasutuses ning kuna C. R. Jakobsoni Talumuuseumi talus tegeletakse karjakasvatuse ja põlluharimisega võib olla vajalik maastikusõidukiga liiklemine ka kaitseala teedel. Kuna teedel loodusväärtused puuduvad ning liikluskoormus piirdub vaid kaitsealal elavate inimestega ei ole põhjendatud maastikusõidukiga teedel liiklemist keelata. Muudel juhtudel sõidukiga ja maastikusõidukiga

sõitmine on lubatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala kaitse korraldamise ja valitsemisega seotud töödel, kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel liinirajatiste hooldustöödel ja põllu- ning metsamajandustöödel. Sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmise piirangud on kehtestatud selleks, et vältida pinnasekahjustusi, samuti kaitsealuste taimeliikide kasvukohtade kahjustumist ning kaitsealuste linnuliikide häirimist.

Kaitsealal on lubatud pilliroo varumine sh roo varumine külmumata pinnasel. Roo varumise lubamine kaitsealal on vajalik, et alal asuval C.R Jakobsoni talumuuseumil oleks võimalik täita oma eesmärgi talurahvakultuuri tutvustamisel. Talurahva kultuuripärandi säilitamine on ka moodustatava kaitseala üheks kaitse-eesmärgiks. Pilliroogu kogutakse muuseumis õpitubade läbiviimiseks (roost esemete valmistamine). Kogutavad mahud on väikesed ja õpitubasid toimub pigem harva, seega roo varumise jätkamine sellises mahus ja sagedusega ei kahjusta kaitse-eesmärgiks olevaid väärtusi. Arvestades, et roo varumine külmunud pinnasel on olnud üks osa talumuuseumi tegevusest juba aastaid, ei ole uue kaitsekorraga roo varumise keelustamine põhjendatud. Kuna igal talvel pinnas ei külmu, on kaitse-eeskirjaga lubatud roo varumine ka külmumata pinnasel. Tegemist on alaga, kus rakendatakse talumuuseumi toimimisel traditsioonilisi võtteid, varutakse roogu vähesel määral ning käsitsi, mitte pinnast kahjustava raske tehnikaga, seega ei kahjusta roo varumine külmumata pinnaselt kaitse-eesmärke.

2.5.4. Keelatud tegevused

Tegevus, mis on keelatud, kui selleks ei ole kaitseala valitseja nõusolekut, on määratud vastavalt LKS § 14 lõikele 1. Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet (sh loodusliku rohumaa üles kündmine), koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid, kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut, lubada ehitada ehitusteatise kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, sealhulgas lubada püstitada või laiendada lautrit või paadisilda, anda projekteerimistingimusi, anda ehitusluba, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda veeluba, ehitusluba või esitada ehitusteatist ja jahiulukeid lisasöötä.

2.5.5. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga

Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärast ootust sellise tegevuse õiguspärasuse suhtes.

Praktikas on tingimuste esitamine kõige enam kasutatav võte, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuse kahjustavat mõju. Enamasti ei keelata tegevust, mis on kaitse-eeskirjas lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, vaid püütakse kaalutlusõiguse kaudu leida lahendusi, kus tegevus loodusväärtusi ei kahjusta, ühitades looduskaitse ja arendushuvid.

2.5.6. Sihtkaitsevöönd

2.5.6.1. Sihtkaitsevööndi eesmärgid

Sihtkaitsevöönd on kaitseala osa seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilimiseks. Kaitsealal on Kurgja sihtkaitsevöönd.

Kurgja sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on elustiku mitmekesisuse, metsakoosluste liigilise, struktuurilise ja vanuselise mitmekesisuse säilitamine ning nendele kooslustele iseloomulike liikide sh kaitsealuste liikide ja elupaikade kaitse. Kaitstavad kooslused on rohunditerikkad kuusikud ning soostuvad ja soo-lehtmetsad.

2.5.6.2. Lubatud tegevused sihtkaitsevööndis

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud loodusliku veerežiimi taastamine. Veerežiimi taastamise all peetakse eelkõige silmas Pärnu jõel võimalike veerežiimi töid, mis kaldaalal osaliselt võivad ulatuda ka maastikukaitsealale. Seega on kaitse-eeskirjaga jäetud võimalus lubada veerežiimi töid, kui Pärnu jõe hoiualal on vajalik selliste tööde läbiviimine, mis ulatuvad ka maastikukaitsealale. Need on tegevused, mis on vajalikud elupaikade seisundi parandamiseks ja liigilise mitmekesisuse suurendamiseks ning mille tegemist kaitseala valitseja saab vastavalt vajadusele suunata.

Kaitseala sihtkaitsevööndisse ei jää ühtegi maaparandussüsteemi¹⁵, seega ei reguleerita maaparandussüsteemi hoiutöid sihtkaitsevööndis. Küll aga jäävad sihtkaitsevööndisse üksikud vooluveekogud (üksikkraavid ja oja). Üsikuid olemasolevaid ehitisi teenindavaid kraave ei käsitleta maaparandussüsteemina, vaid rajatistena ning nende rajamine on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul. Tee servades paiknevad kraavid on tee lahutamatud osad ning seal tuleb tegevuste kavandamisel lähtuda olemasolevate ehitiste hooldustööde punktist.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud koosluse kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile ja kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks ja taastamiseks vajalik tegevus. Koosluse kujundamisena võib kaitseala valitseja sihtkaitsevööndis lubada näiteks kujundusraiet üksikute puude väljaraiumise teel või häilude raiumist metsakoosluste mitmekesisuse taastamiseks, samuti metsa- ja võsaraiet vaadete avamiseks ning maastikuilme säilitamise ja taastamise eesmärgil. Kaitsealal olevates puistutes võib lubada liigilise mitmekesisuse kujundamist ja metsade bioloogilise mitmekesisuse suurendamist. Olenevalt koosluste iseloomust ja kaitse-eesmärkidest võib välja raiuda kiirekasvulisi keskealisi ja nooremaid puid, et anda valgust vanadele puudele ning laialehiste puude järelkasvule. Raietingimuste seadmisel tuleb arvestada, et raiutaval alal ei häiritaks vara- ega hilispesitsejaid (kakulised, rähniliised, kotkad jt), mistõttu kaitseala valitseja võib sõltuvalt elustiku liigilisest koosseisust seada raietele ajalisi piiranguid. Raie tehnoloogia, aja ja puistu koosseisu nõuete kooskõlastamine kaitseala valitsejaga tagab kontrolli elupaikade soodsa seisundi säilitamise üle. Peale eeltoodu on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud tegevused kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks ja taastamiseks, näiteks nahkhiirlaste elupaikade seisundi parandamiseks vajalikud tegevused.

Kaitseala valitseja nõusolekul on olemasolevate ehitiste hooldamine lubatud, et võimaldada vajaduse korral hooldada olemasolevaid teid, truppe jm ehitisi. Ka selle tegevuse korral on

¹⁵ Maaparandussüsteem on maaparandusseaduse tähenduses maatulundusmaa viljelusväärtuse suurendamiseks ja keskkonnakaitseks vajalike ehitiste kogum, mis on kinnisasja oluline osa tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 54 lõike 1 tähenduses.

oluline hinnata tegevuse mõju nii eesmärkidele kui ka ümbritsevale alale ning vajadusel suunata tegevust selliselt, et loodusväärtuste kaitse oleks tagatud.

2.5.6.3. Keelatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine, arvestades määrusega sätestatud erisusi.

Vastavalt majandustegevuse seadustiku üldosa seadusele on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Seega kõik kaitse-eeskirja kaitsekorra üldpõhimõtete peatükis või sihtkaitsevööndite peatükis reguleeritud tegevused, mis on määrusega lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja mida tehakse tulu saamise eesmärgiga, ning tegevused, mis on lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, on kaitseala sihtkaitsevööndis lubatud majandustegevused. Kaitse-eeskirjaga lubatakse sihtkaitsevööndis majandustegevusi, mis ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärki või seisundit.

Loodusvara kasutamisenä käsitletakse kõikide loodusviljade kasutamist Asjaõigusseaduse tähenduses, välja arvatud need kasutusviisid, mida kaitse-eeskiri lubab (nt marjade ja seente korjamine, metsa kõrvalkasutus jne).

Lisaks on sihtkaitsevööndis keelatud uute ehitiste püstitamine, välja arvatud tee või tehnovõrgu rajatise püstitamine kaitsealal paikneva kinnistu tarbeks ja tootmisotstarbeta rajatise püstitamine kaitseala tarbeks. Kaitseala valitseja võib lubada rajada rajatise, mis ei ohusta kaitse-eesmärkide saavutamist või mis on hädavajalikud. Seega on võimalik lubada kaitsealale ehitada neid rajatise, millel puudub negatiivne mõju kaitseala loodusväärtustele, näiteks külastustaristu jms rajamist või näiteks paigaldada elektriline maakaablis, püstitada infotahvleid ja kaitseala tähised ning suunaviitasid. Kuna ehitamise mõju nii eesmärkidele kui ka ümbritsevale alale (tallamine, häirimine, väärtuste hävitamine jne) sõltub suuresti rajatise eripäradest, nagu asukoht, kasutatav tehnoloogia, ehituse maht ja aeg, siis tuleb seda iga kord eraldi hinnata, mistõttu on see tegevus jäetud kaitseala valitseja igakordseks kaalutlusotsuseks.

2.5.7. Piiranguvöönd

2.5.7.1. Piiranguvööndi eesmärgid

Piiranguvöönd on kaitseala osa, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse.

Kaitsealal on Kurgja piiranguvöönd, mille eesmärk on pärandkultuuri ja pärandkultuurmaastiku, elustiku mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine ja taastamine, samuti kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitse. Piiranguvööndisse jäävad valdavalt ajaloolises kasutuses olnud talumaa alad, nakkhiireliste elupaigad ning vähemväärtuslikud metsad (noored, raiejälgedega metsad).

2.5.7.2. Lubatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on lubatud majandustegevus, arvestades kaitse-eeskirjas sätestatud erisusi, mis on määratud §-des 6 ja 15.

Biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine on lubatud põllu- ja õuemaal, Talumuuseumi üheks põhieesmärgiks on tutvustada ja korraldada muuseumi maa-alal põllumajandustootmist põhijoontes Carl Robert Jakobsoni kavandatud kujul. Kultuuripärandi säilitamine on ka moodustatava kaitseala üheks kaitse-eesmärgiks. Talurahvakultuuri peetakse pärandkultuuri põhiliseks allikaks. Seetõttu sätestatakse kaitse-eeskirjaga erisused väetise ja biotsiidi kasutamise kohta põllu- ja õuemaal. Biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine kaitseala looduslikes kooslustes on keelatud. Põllu- ja õuemaad on tugevalt inimese poolt mõjutatud, mistõttu neid alasid ei loeta siinkohal looduslikeks kooslusteks.

C. R. Jakobsoni Talumuuseumi üheks tegevuseks on metsa hooldamine, mida teostatakse võimalusel traditsioonilisel viisil. Eelkõige tehakse metsa hooldamist selleks, et tagada talumuuseumi külastajate ohutus. Samuti varub muuseum endale ise küttepuid ja on kasutanud mõõdukalt tarbepuitu. Arvestades, et sellised tegevused on üks osa talumuuseumi põhiväärtustest ja -olemusest, mida on järgitud juba muuseumi algusaastaist ning asjaolust, et pärandkultuur on kaitseala üheks kaitse-eesmärgiks, on oluline lubada mõõdukas metsa majandamine ka moodustataval kaitsealal. Lageraie ei võimalda metsamajandamist traditsioonilisel viisil ning rikub olemasolevat maastikku asendades puistud lagedate aladega ja muutes selliselt väljakujunenud maastikuilmet. Aegjärgse- ja häilraiega toimuvad keskkonnamuutused sujuvamalt, sest liikidel on rohkem aega muutustega kohaneda. Seetõttu pole turberaie mõju niivõrd järsk ja tugev kui lageraiel.

Praegu kehtiv kaitsekord ei pruugi tulevikus tagada kaitseala metsade säilimist. Ala haldaja (Carl Robert Jakobsoni talumuuseum) ei ole kasutanud lageraie tegemise võimalust, sest hindab kõrgelt traditsioonilist metsakasutust ehk metsast võetakse puitu vaid muuseumi tegevustes vajalikus koguses. Muuseumi juhtkonnaga varasemalt peetud koosolekul on haldaja väljendanud ka ise soovi, et oleks lubatud just püsimeetsandusele sobilikud raieliigid. Muuseum ei soovi lageraie teha, sest lageraie ei sobi kokku muuseumi üldeesmärgiga. Seetõttu ei ole kavandatud piirangud haldajale üleliia koormavad. Tuleb arvestada võimalusega, et tulevikus võib muutuda metsade haldaja ja/või väärtushinnangud. Kuna kaitse-eeskiri peab tagama alal olevate väärtuste kaitse ka kaugemas tulevikus, siis tuleb kaitse-eeskirjas sätestada vastavad piirangud.

Seega on piiranguvööndis kaitseala valitseja nõusolekul lubatud aegjärgne- ja häilraie langi pindalaga kuni 1 ha. Veerraie pole lubatud, sest tekitaks loodusmaastikusse sobimatuid sirgeid koridore, mis suurendaksid tormimurru ja -heite ohtu. Vastavalt looduskaitseaduse §-le 31 võib piiranguvööndis seada raielangi suurusele metsaseadusest erinevaid piiranguid, kui need on vajalikud koosluse või kaitsealuse liigi säilimiseks. Lubatud on aegjärgne raieviis, sest nii raiutakse ala lagedaks järkude kaupa, mistõttu toimuvad keskkonnamuutused sujuvamalt ning seetõttu pole turberaie mõju niivõrd järsk ja tugev kui lageraiel, sest turberaie korral on liikidel rohkem aega muutustega kohaneda. Turberaielangi suuruse piiramine on oluline, et säilitada looduslik tasakaal. Lisaks on vajalik turberaielangi suuruse piiramine metsamajanduse intensiivsuse reguleerimiseks, et igal ajahetkel oleks piiranguvööndis erineva vanusega metsi. Häilraie tagab majandamisvõimaluse ka kuuseenamusega puistutes. Häilraie korral mõjutatakse pinnast ja häiritakse elu piirnevas metsas vähe. Lisaks kaitse-eeskirjaga reguleeritavatele raieliikidele jäävad endiselt võimalikuks ka valikraie ja sanitaarraie. Selline metsade majandamise viis aitab suurendada ala sidusust ja võimaldab piiranguvööndis teatud ulatuses metsa majandada, samas säilitab mets funktsionaalsuse ja säilitatakse osa vanemast

puistust. Lisaks sobib aegjärgne raie kokku projekteeritava maastikukaitseala eesmärkidega, milleks on väärtustada pärandkultuurmaastikku ja maastikuilme säilimist. Talumuuseumi üheks põhimõtteks on näidata põllupidamist ja metsamajandamist võimalikult traditsioonilisel viisil, milleks ei sobi lageraie. Samuti rikub lageraie olemasolevat maastikuilmet, kuna asendab puistud lagedate aladega aastateks, muutes ka väljakujunenud ilmet aastateks.

Raiete puhul tuleb metsas säilitada puistu liikide ja vanuse mitmekesisus ning elustiku mitmekesisuse säilitamiseks jäetakse raielangile hektari kohta alles vähemalt 30 tihumeetrit puid, mis jäävad metsa alatiseks. Tähtsal kohal on vanemate, suurema ümbermõõduga puude olemasolu. Eesmärgiks on, et suurem säilitatavate puude maht (30 tm) aitab kaasa jämedamate puude säilitamisele alal. Säilitatavate puude mahu määramisel on võetud arvesse alal olevate puistute tagavara. Vanade, jämedama ümbermõõduga puude suurem arvukus annab rohkem varje- ning toitumisvõimalusi elustikule, sealhulgas kaitse-eesmärgiks olevatele nahkhiirtele. See aitab kaasa ka erivanuselise puistu tekkele. Erinevas vanuses puud toetavad omakorda liigirikkuse arengut puistus. Elustiku mitmekesisuse tagamiseks alles jäetavad puud valitakse eri puuliikide esimese rinde suurima diameetriga puude hulgast, eelistades haabasid, mände ja kuuski. Metsas säilitatakse surnud puud, kõdu- ja lamapuit ning puude tüükad. Lagupuit ja tüükad on näiteks toiduallikaks putuktoidulistele lindudele. Säilitatakse ka sellised elavad puud, milles on õõnsused ja potentsiaalsed õõnepuud. Puuõõnsuseid kasutavad nahkhiired peamiste looduslike varjupaikadena¹⁶. Vajalik oleks eelkõige säilitada just jämedaid põlispuid, mistõttu on seatud ka säilikpuude maht tavapärasest kõrgem.

Kuna metsamajandamine on kaitsealal üks olulisemaid ohutegureid, jäetakse raietegevus kaitseala valitseja igakordseks kaalutusotsuseks. Kaitseala valitsejale on jäetud kaalutusotsuse õigus, et luua tingimused metsakoosluste terviklikkuse parandamiseks, vähendada elupaikade fragmenteerumist ja parandada liikide elutingimusi. Näiteks saaks vajaduse korral soosida Eestis vähemlevinud looduslikult kujunenud vanade kuusikute säilimist. Metsa majandamine võib oluliselt muuta maastikuilmet ja häirida negatiivselt kaitsealal elavaid kaitsealuseid liike (nahkhiirlased).

Lisaks on piiranguvööndis lubatud kaitseala valitseja nõusolekul veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmine, näiteks loodusliku veerežiimi taastamiseks jõgedes, kaldakindlustuste rajamiseks ja hooldamiseks, tehisveekogude puhastamiseks ja nende looduslikkuse suurendamiseks. Veekogu veetaseme ja kaldajoone muutmine on üldjuhul keelatud, kuna mõjutab negatiivselt Pärnu jõe ja selle kaldaala, mis on oluline elu- ja toitumispaik kaitse-eesmärgiks olevatele nahkhiirlaste (*Vespertilionidae*) sugukonda kuuluvatele käsitiivalistele (*Chiroptera*). Veekogu veetaseme ja kaldajoone muutmine on jäetud siiski erandkorras kaitseala valitseja nõusolekul lubatuks, kuna Pärnu jõe jään Kurgja pais, mis toetub maastikukaitseala kallastele ning tulevikus võib tekkida vajadus paisul teha töid või paisutust muuta, mis võib kaasa tuua hetkel olemasoleva veetaseme ja kaldajoone muutusi.

Kogu kaitseala on katastriplaanide kohaselt maatulundusmaa peamiselt metsamaa ja haritava maa kõlvikutega. Kaitseala koosseisu kuulub talumuuseumi kompleks, mille näol on tegemist aktiivses kasutuses oleva, avalikuks külastamiseks mõeldud muuseumiga. Selle säilimine, korrashoid ja turvalisus on väga olulised. Kuigi piiranguvööndis on juba mitmeid hooneid, rajatise, teid ja radu, lubatakse kaitse-eeskirjaga kaitseala valitseja nõusolekul ka uute ehitiste sh ajutise rajatise püstitamist. Kuna tegemist on Pärnu maakonna jaoks atraktiivse külastusobjektiga, siis võib tekkida vajadus rajada külastuskorralduslikult olulisi rajatise/ehitise,

¹⁶ Rennel, L., Leivits, M., Tõrv, T., Lutsar, L., Kalda, O. ja Kalda, R. 2017. Nahkhiirlaste (*Vespertilionidae*) kaitse tegevuskava.

nagu näiteks infotahvlid, külastusviidad, laudteed jms. Kusjuures rajatise püstitamisel ehituskeeluvööndisse ei laiene rajatisele kalda ehituskeeluvööndi ehituskeeld. Rajatistele erisuse loomine on vajalik, kuna piiranguvööndis asub aktiivse külastatavusega muuseum ning rajad, mis võimaldavad alal ringi liikudes tutvuda pärandkultuurmaastikuga. Kaitse-eeskirjaga antakse kaitseala valitsejale kaalutusõigus lubada vajaduse korral uute teede, puhkekohtade, õpperadade jms rajamist kohtadesse, kus loodusväärtusi ei kahjustata. Kaitseala valitseja nõusolek on oluline selleks, et reguleerida tööde tegemise viisi ja aega nii, et see ei mõjutaks kaitse-eesmärke negatiivselt. Kuna ehitamise mõju nii eesmärkidele kui ka ümbritsevale alale (tallamine, häirimine, väärtuste hävitamine jne) sõltub suuresti rajatise eripärast, nagu asukoht, kasutatav tehnoloogia, ehituse maht ja aeg, siis tuleb seda iga kord eraldi hinnata, mistõttu on need tegevused jäetud kaitseala valitseja igakordseks kaalutusotsuseks. Hoonete ehitamisel ei rakendata ehituskeeluvööndi osas erandit, sest eeldatavalt on hoonete püstitamisel kaldale suurem mõju kui rajatistel. Seetõttu tuleb hoonete püstitamise korral arvestada kalda ehituskeeluvööndiga ja vajadusel taotleda selle vähendamist.

Ehitustegevus on lubatud juhul, kui sellega ei kahjustata kaitse-eesmärke. Kaitseala valitseja hindab ehitustegevuse sobivust planeeritud piirkonda ja vajadusel seab täiendavaid tingimusi loa kooskõlastamiseks (eeskätt maatulundusmaal). Kaitseala seisukohalt on oluline vältida suuri kaevetöid ja maastikukaitsealale omaste vaadete rikkumist. Olemasolevate ehitiste lähedusse ehk õuealadele ehitamist üldiselt lubatakse, sest sellega ei mõjutata enam ala üldmuljet oluliselt. Uued ehitised ei tohi hakata maastikupildis domineerima.

2.5.7.3. Keelatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine, uute maaparandussüsteemide rajamine muudab maastikupilti ja ala reljeefi ning on kaitse-eesmärkidega vastuolus. Ühtlasi on maaparandussüsteemil tugev negatiivne toime elurikkusele. Üksikuid olemasolevaid ehitisi teenindavaid kraave ei käsitleta maaparandussüsteemina, vaid rajatistena ning nende rajamine on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul.

Piiranguvööndis on keelatud maavara kaevandamine, kuna moodustatava maastikukaitseala üheks kaitse-eesmärgiks on pinnavormide ja maastikuilme säilimine. Maapõueseaduse § 95 lõike 1 järgi on maavara ning maavarana arvele võtmata kivimit, setendit, vedelikku ja gaasi füüsilisest isikust kinnisasja omanikul õigus talle kuuluva kinnisasja piires võtta kaevandamisloata isiklikus majapidamises kasutamise eesmärgil. Soovituslik on jälgida, et eelmainitud tegevusega ei muudetaks oluliselt pinnavormi kuju või maastikuilmet.

Piiranguvööndis on keelatud puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine. Puhtpuistu kujundamine (välja arvatud metsise elupaigas männipuistu kujundamine) ja energiapuistu rajamine rikub metsakoosluste looduslikku tasakaalu ning liikide ja vanuse mitmekesisust. Puhtpuistud ning lühikese eluearingiga puistud on liigivaesed ja loodusele mitteomased. Kaitseala funktsioon on looduslikkuse säilitamine ja hoidmine, seega peavad metsades kasvama kodumaised liigid ja mets peab olema mitmekesine.

Puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt on üldjuhul keelatud, sest see kahjustab pinnast, mis rikub ala esteetilist väärtust ja kooslusi ning looduslikku taimestikku. Kuna igal talvel pinnas ei külmu, on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt, kui pinnas seda võimaldab.

3. Menetluse kirjeldus

Määruse eelnõu väljatöötamise kavatsus saadeti maaomanikele ja suurematele huvigruppidele tutvumiseks ja arvamuse avaldamiseks 30.10.2018. Ettepanekute esitamise tähtajaks oli 13.11.2018. Nimetatud ajaks saabus Keskkonnaametile kolm arvamust/ettepanekut. Väljatöötamise kavatsuse avalikkuse kaasamise koosolek toimus 15. novembril 2018 C. R. Jakobsoni Talumuuseumi ruumides (Kurgja küla, Põhja-Pärnumaa vald, Pärnumaa). Väljatöötamise kavatsuse tutvustamise perioodil saabunud arvamused ja märkused ning avalikkuse kaasamise koosolekul tehtud ettepanekud on toodud tabelis 2.

Tabel 2. Väljatöötamise kavatsuse avalikustamise käigus tehtud ettepanekud jm märkused.

<i>Ettepaneku tegija</i>	<i>Ettepaneku sisu</i>	<i>Tulemus</i>
Riigimetsa Majandamise Keskus	<p>Märkus moodustatava kaitseala auskohakirjelduse kohta – mainitud on et kaitseala hõlmab endiseid C. R. Jakobsonile kuulunud talumaid kuigi kaitseala piiridesse on haaratud ka katastriüksus Vändra metskond 8 (metsakvartal VD277 lõunaosa).</p> <p>Märkus väljatöötamise kavatsuse lisas 1 oleval joonisel kujutatud Kurgja – Linnutaja talu maa-ala välispiiri kohta. Piir on kujutatud ebakorrektselt.</p>	<p>Selgitati, et VTK-s oli viidatud ka kaitsealale jäävale riigimaale. Samas tehti väljatöötamise kavatsuse avalikkuse kaasamise koosolekul ettepanek arvata kõnealune katastriüksus moodustatava kaitseala koosseisust välja. Koosolekul tehtud ettepanek võeti arvesse. Peale ettepaneku elluviimist hõlmab kaitseala täielikult ainult endisi C. R. Jakobsonile kuulunud talumaid.</p> <p>Selgitati, et hetkel kehtiv Kurgja-Linnutaja talu maa-ala välispiir on võetud keskkonnaregistrist ega ole Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala moodustamise VTK koostamise käigus muudetud. Olemasoleva piiri näiline ebakorrektsus tuleneb tõenäoliselt praguseks hetkeks muutunud katastripiiri, kaldajoone jms tõttu.</p>
SA Eesti Maaelumuuseumid	Pöörati tähelepanu väljatöötamise kavatsuse seletuskirjas olevale fiktiveale - C. R. Jakobsoni Talumuuseum asutati 3. septembril 1948. aastal, mitte 1950. aastal nagu on seletuskirjas.	Ettepanekuga arvestati ja viidatud faktiviga parandati.

Maanteeamet	Tehti ettepanek kaitseala moodustamisel ning kaitse-eeskirja väljatöötamisel arvestada Maanteeameti kohustustega riigiteede kaitse, teehoiu korraldamisel ja liiklusohutuse tagamisel.	Ettepanekuga arvestatud. Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala kaitse-eeskirja eelnõu koostamisel arvestatakse riigiteede teemaa ja tee kaitsevööndi ulatuses teehoiutööde ja liiklusohutuse tagamise vajadusega.
C. R. Jakobsoni Talumuuseum	15. novembril toimunud väljatöötamise kavatsuse avalikkuse kaasamise koosolekul tehti ettepanek moodustatava kaitseala koosseisust täielikult välja arvata katastriüksused Vändra metskond 8 (93002:005:0270) ja Nurme (93002:005:0065).	Ettepanek võeti arvesse. Kinnistu Vändra metskond 8 ei kuulu ajalooliselt Kurgja-Linnutaja talukompleksi hulka, lisaks ei asu seal looduskaitsealalt kõrge väärtusega kooslusi ega suure arvukusega liigielupaiku. Praegu kehtiva kaitseala piiresse jääb osaliselt III kaitsekategooria liigi lodukannikese kasvukoht (arvukuse hinnang: vähearvukas). Nurme kinnistu kuulub ajalooliselt talu maa-ala koosseisu, kuid tänaseks ei ole seal säilinud ühtegi objekti (nt hooneid), mis viitaks tolleaegsele pärandkultuurile. Samuti ei asu seal looduskaitsealalt väärtusi (nt kaitsealuse liigi kasvukoht, vana mets vms). Lisaks asub Nurme kinnistu täies ulatuses õuemaal.
Eestimaa Looduse Fond	Tehti ettepanek moodustada Kurgja looduskaitseala (pindalaga 401,4 ha), mis hõlmaks vananenud kaitsekorraga Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala, piirkonnas esinevad kaitsealuste liikide leiukohad, Loodusdirektiivi I lisa elupaigatüübiks kvalifitseeruvad alad, vääriselupaigad ja nende vahele jäävad olulisse Vahe-Eesti metsamaastikke ühendavasse rohekoridori kuuluvad metsad.	Selleks, et vältida praeguse kaitseala kehtetuks muutumist, on Keskkonnaameti ja Keskkonnaministeeriumi ühine kaitse-eeskirjade komisjon võtnud vastu otsusemenetleda vana kaitsekorraga ala ja ELF-i ettepanekuala eraldi. Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala (praeguse Kurgja Linnutaja talu maa-ala) kaitse-eeskirjal on esimene menetlusring läbitud ja teise ringi läbimisel saaks uus määrus kehtima hakata enne 2023. aasta 1. maid. ELF-i ettepanekuala (metsise elupaik ja metsaelupaigatüübid) jääb endiselt EELISesse projekteeritava Kurgja looduskaitsealana, kus kehtib looduskaitsealuse § 8 lõikes 6 toodud ajutine kaitse kuni on tehtud otsus ala kaitse alla võtmise või mittevõtmise kohta. ELF-i poolt tehtud ettepanekut looduskaitseala moodustamiseks menetletakse edasi pärast seda, kui metsise kaitse edasiste põhimõtete osas on jõutud selguseni. Kui seejärel leitakse, et Kurgja looduskaitseala moodustamine ettepanekus esitatud piirides on põhjendatud, siis on võimalik ka selle liitmine talumuuseumi ümbritseva maastikukaitsealaga.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, sest kaasaegse piiri ja kaitsekorraga tagatakse looduskeskkonna ja teiste kaitseväärtuste säilimine, millega aidatakse kaasa inimeste põhivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele. Määruse kaitse-eesmärkide täiendamine metsaelupaigatüüpidega aitab kaasa väärtuslike metsaelupaikade säilitamisele ja nende soodsa seisundi saavutamisele.

Kurgja-Linnutaja maastikukaitseala territoorium on valdavalt juba kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Määruse jõustumine ei too kaasa organisatsioonilisi muudatusi.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Seega mõjutab määruse kehtestamine kehtestatud planeeringuid. Teadaolevalt vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole, mistõttu oluline mõju selles küsimuses puudub. Eelnõu avalikustamise käigus saadeti kohalikele omavalitsustele ja maaomanikele arvamuse avaldamiseks eelnõu materjalid. Selle käigus ei esitatud vastuväiteid, et määruse jõustumine takistaks kehtivate planeeringute teostamist. LKS § 9 lõike 71 punktide 3 ja 4 järgi on avalikustamise üks eesmärk saada menetlusosalistelt neile teadaolevaid andmeid, mis on eelnõuga seotud.

Määruse jõustumine ei too kaasa RMK-le metsa majandamisest saamata jäävat tulu, kuna riigimetsa maa arvatakse moodustatavalt kaitsealalt välja.

Kuna piiride korrigeerimise käigus kaitseala pindala vähenes, siis kaasneb eelnõu jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude mõningane suurenemine, sest väheneb kaitseala piiranguvööndi kogupindala. Summa, mille võrra tulu suureneb, ei ole märkimisväärne. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Maamaksuseaduse § 4 lõike 1 punkti 11 kohaselt kaitsealade sihtkaitsevööndi maalt maamaksu ei maksta ja § 4 lõike 2 kohaselt LKS §-s 31 sätestatud piiranguvööndi ja 5. peatükis sätestatud hoiualade maalt makstakse maamaksu 50% maamaksumäära. Kaitseala ümbertsoneerimisega arvatakse sihtkaitsevööndisse täiendavalt 2,9 ha ja piiranguvööndisse 0,3 ha kaitseta ala. Varem kaitstavale alale kuulunud alast arvatakse sihtkaitsevööndisse 11 ha ja hoiualasse 7,5 ha, piiranguvööndisse jääb endiselt 62 ha. Kaitse alt arvatakse välja 23,3 ha. Võrreldes varasemaga laekub maamaksu Põhja-Pärnumaa vallale rohkem ligikaudu 13,4 eurot aastas.

Vastavalt LKS §-le 20 võib riik kokkuleppel kinnisasja omanikuga omandada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, kinnisasja väärtusele vastava tasu eest, lähtudes Vabariigi Valitsuse 8. juuli 2004. a määruses nr 242 „Kaitstavat loodusobjekti sisaldava kinnisasja riigi poolt omandamise ja ettepanekute menetlemise kord ning kriteeriumid, mille alusel loetakse ala kaitsekord kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist oluliselt piiravaks, ning kinnisasja väärtuse määramise kord ja alused” esitatud tingimustest. Arvestades asjaolu, et ala on juba valdavalt kaitse all, on eramaade riigile omandamise kohustus juba suures ulatuses olemas. Eramaa riigile omandamise kohustused suurenevad kokku 13,9 ha seni kaitseta ja piiranguvööndisse kuulunud eramaa sihtkaitsevööndisse arvamisel. Maa-ameti tehingute andmebaasi alusel toimus Põhja-Pärnumaa vallas 2021. aastal 3104 ha maatulundusmaaga 249 tehingut kogusummas 14 513 357 eurot, seega on ühe hektari hind keskmiselt 4675 eurot ning täiendava omandamiskohustusega 13,9 ha maatulundusmaa sihtotstarbega eramaa riigile ostmise korral oleks selle hind 64 982,5 eurot. Tegemist on hüpoteetilise summaga, kuna maid

omandatakse riigile maaomaniku taotluse alusel ning senise praktika põhjal ei ole suurem osa maaomanikke maa riigile võõrandamisest huvitatud.

Eramaadel saamata jääva puidutulu arvutamise aluseks on võetud Natura 2000 metsaalade metsaressursi keskmine väärtus, mille alusel arvutati keskmine eeldatav aastane tootlus. Selle järgi on saamata jääv puidutulu sihtkaitsevööndis 134 eurot/ha ja piiranguvööndis 72 eurot/ha aastas. Käesoleva määrusega tsoneeritakse erametsa piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse 11 ha ja seni kaitseta metsa sihtkaitsevööndisse 2,9 ha, seega on saamata jääva puidutulu hinnanguline väärtus eramaal 1070,6 eurot aastas.

Natura 2000 alal asuvale või väljaspool Natura 2000 ala asuvale looduskaitseseaduse § 4 lõike 1 punktis 1 või 4 nimetatud kaitstava loodusobjekti sihtkaitsevööndis asuvale erametsamaale on õigus taotleda toetust, mida makstakse Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondist (EAFRD) ning kaasfinantseeritakse Eesti riigi eelarvest. Toetuse andmise tingimused ja kord on kehtestatud 22. aprilli 2015. a määrusega nr 39 „Natura 2000 erametsamaa toetus”, mille kohaselt on toetuse määr Natura 2000 piiranguvööndis, hoiualal või sellise ala piires, mille kohta on tehtud looduskaitseseaduse § 8 lõikes 1 nimetatud kaitse alla võtmise ettepanek või mille kohta on algatatud looduskaitseseaduse § 9 lõikes 1 nimetatud loodusobjekti kaitse alla võtmise menetlus (edaspidi koos projekteeritav ala) alal asuva metsaala ühe hektari kohta 60 eurot aastas ja Natura 2000 sihtkaitsevööndis või looduskaitseseaduse § 4 lõike 1 punktis 1 või 4 nimetatud kaitstava loodusobjekti sihtkaitsevööndis asuva metsaala ühe hektari kohta 110 eurot aastas. Kurga-Linnutaja maastikukaitseala moodustamisega suureneb erametsa osakaal sihtkaitsevööndis 11 ha. Kaitseala moodustamisega suureneb erametsa toetuse hinnanguline kulu riigile 1210 euro võrra aastas.

Erinevate looduskaitseliste toetuste ja maa riigile omandamise kulud ei ole seejuures summeeritavad, vaid välistavad teineteist ehk juhul, kui maa riigile omandatakse, siis kaob ära toetuste maksmise kohustus. Samuti, kui makstakse toetusi, ei ole samal ajal selle kinnisasja osas riigile omandamise kulutusi.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

KeÜS kohaselt on ka keskkonnaorganisatsioonidel õigus esitada kaebus kohtusse. Keskkonnaasjades kohtusse pöördumist reguleerib keskkonnaseadustiku üldosa seadus (§-d 30 ja 31), mille kohaselt eeldatakse keskkonnaorganisatsioonide õiguste rikkumist või põhjendatud huvi, kui keskkonnaorganisatsioon vastab teatud kriteeriumidele (§ 31) ja kaebuse ese on seotud keskkonnaorganisatsiooni senise tegevuse või tegevusvaldkonnaga (§ 30 lg 2).

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministeeriumidega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu.